

УДК 343.34

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.30.132891>

Г. В. Форос, канд. юрид. наук, доцент, професор
Одеський державний університет внутрішніх справ
Кафедра кібербезпеки та інформаційного забезпечення
вул. Успенська, 1, Одеса, 65014, Україна

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ В КІБЕРПРОСТОРИ

Статтю присвячено визначенню особливостей правового регулювання захисту інформації в кіберпросторі, надано класифікацію джерел інформаційного законодавства та встановлено галузі законодавства, які регулюють інформаційні правовідносини. Проведено аналіз основних нормативно-правових актів, які регламентують захист інформації в кіберпросторі.

Ключові слова: інформація, захист інформації, кібербезпека, кіберпростір.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток інформаційних технологій поступово трансформує світ. Щодня кожен з нас стикається із необхідністю користування інформаційними технологіями – від соціальних мереж, розміщення інформації про свої персональні дані в інтернеті до користування банкоматами, банківськими рахунками і т.п. У зв'язку із цим виникає питання, чи врегульовано дану проблему національним законодавством і як захистити власну інформацію від кіберзлочинців. Особливу занепокоєність викликає можливість розробки, застосування та розповсюдження інформаційної зброї, виникнення у зв'язку з цим загрози інформаційних війн та кібертероризму, чий негативні наслідки можна порівняти з наслідками застосування зброї масового знищення.

Продовжують поширюватися випадки незаконного створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації, незаконних фінансових операцій, крадіжок та шахрайства у мережі Інтернет. Кіберзлочинність стала транснаціональною проблемою та здатна завдати значної шкоди інтересам особи, суспільства і держави в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми дослідження правового регулювання захисту інформації та інформаційних ресурсів, особливостей їх захисту в кіберпросторі, певною мірою розглядалися теоретиками права, державознавцями, адміністративістами, фахівцями у сфері кримінального права, соціологами, кібернетиками. Особливо слід підкреслити внесок у розробку даної проблеми таких провідних вчених як: І. В. Арістової, П. Д. Біленчука, К. І. Белякова, М. С. Вергузаєва, О. М. Джужи, В. П. Ємельянова, Р. А. Калюжного, Б. А. Кормич, В. А. Ліпкана, А. І. Марущака, В. С. Цимбалюка, О. О. Чернонога, В. І. Шакуна та інших.

Метою статті є комплексний аналіз правових основ захисту інформації в кіберпросторі на підставі аналізу чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день провідні держави світу та суспільство в цілому все більшою мірою покладаються і, відповідно, залежать від безперешкодного функціонування п'ятого простору – кіберпростору, під яким пропонується розглядати сукупність взаємопов'язаних інформаційних ресурсів, програмного забезпечення, баз та банків даних, що обробляються в комп'ютерних мережах і пов'язаній з ними інфраструктурі, разом з об'єктами, що підпадають під їх контроль та управління. Захист інтересів держав та громадян в кіберпросторі стає життєво важливим завданням, яке перетворює безперешкодне використання ІТ-мереж на питання безпеки й оборони. Потенційна небезпека може загрожувати системам державного та військового управління, економіки та промисловості.

Для створення і підтримання належного рівня захисту інформаційних систем розробляється система правових норм, що регулюють відносини в інформаційній сфері, визначаються основні напрями діяльності в цій сфері, формуються або перетворюються

органи та сили забезпечення інформаційної безпеки і механізм контролю та нагляду за їх діяльністю.

Аналіз наукових праць, присвячених питанням правової регламентації інформаційної та кібернетичної безпеки держави, дозволив нам прийти до висновку, що «цей напрямок діяльності розвивається по наступним шляхам – правове регулювання обігу та захисту інформації; правові основи захисту інформаційних технологій; правові основи безпеки інформаційної інфраструктури; правове регулювання безпеки інформаційного розвитку» [6-8].

Основною формою закріплення норм суспільних інформаційних відносин є законодавство. Одна група фахівців в цій галузі вважає, що «інформаційне законодавство (право) України – це сукупність нормативно-правових актів, які регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері» [9, с. 24].

Інша група фахівців, під категорією «інформаційне законодавство України» розуміє «різноманітні нормативно-правові акти, що прийняті Верховною Радою України в формі законів України та постанов нормативного змісту, указів Президента України та постанов уряду, які регулюють суспільні відносини відносно інформації» [7, с. 37].

Інформаційне суспільство передбачає, що регулювання в сфері надання та використання інформації повинно здійснюватись за допомогою системи виключних прав та окремих спеціальних правових інститутів. Ми виходимо на нову стадію розвитку суспільства, яка вимагає встановити тотожні спеціальні правові заходи, що забезпечують інтереси осіб – учасників відносин з отримання, зберігання, обробки та надання інформації [9, с. 23].

Інформаційне законодавство має регулювати суперечність між потребами особи, суспільства та держави у розширенні вільного обміну інформацією та окремими обмеженнями на її поширення [9, с. 40].

Джерела інформаційного законодавства – це видані державою та визнані нею офіційно-документальні форми вираження та закріплення інформаційно-правових норм. Інформаційно-правове забезпечення в нашій державі покликане вирішити низку серйозних проблем, серед яких недостатнє забезпечення контролю держави за діяльністю ЗМІ, що як наслідок, тягне за собою монополізацію права власності на них з боку приватних структур і подальше лобювання ними своїх інтересів та порушення елементарних принципів неупередженості та плюралізму у сфері журналістської діяльності. В умовах поширення Інтернету постає також питання щодо серйозних недоліків нормативної бази в Україні, яка стосується забезпечення захисту інтелектуального права власності та неможливості відслідкувати розповсюдження, переміщення і незаконне розміщення інформаційних файлів.

Сьогодні Україна має сотні законодавчих та інших нормативно-правових актів, що зорієнтовані на розвиток інформаційних процесів, захист національного інформаційного простору, прискорення інтегральних процесів в світовому інформаційному просторі. Найбільш суттєвими є закони: «Про захист персональних даних», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про авторські права та суміжні права», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальному захисту журналістів», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в українських засобах масової інформації», «Про Національну програму інформатизації» та інші.

Проведений аналіз, дозволив нам класифікувати джерела інформаційного законодавства на декілька груп:

1. Норми Конституції України, як закріплюють інформаційні права та обов'язки суб'єктів інформаційних відносин з приводу створення та поширення інформації певного виду.

В ст. 32 Конституції України зазначається, що «ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації» [1, ст. 32].

В ст. 34 Основного Закону держави говориться про право «вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір», а також встановлюється перелік винятків, коли право громадян може бути обмежено: «Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [1, ст. 34].

2. Галузі законодавства, що повністю присвячені питанням регулювання інформаційних відносин. До них належать:

- законодавство про засоби масової інформації;
- законодавство про формування інформаційних ресурсів, створення інформаційних продуктів, надання інформаційних послуг та інше;
- законодавство про інтелектуальну власність;
- законодавство про інформаційну та кібернетичну безпеку;
- законодавство про порядок реалізації права на пошук, отримання, передачу та використання інформації.

3. Інші галузі законодавства, акти яких містять окремі інформаційно-правові норми.

Однак, зважаючи на зміст загальної теорії права та спираючись на положення Закону України «Про інформацію», необхідно поповнити зазначений перелік джерел ще декількома групами:

1. Міжнародні нормативно-правові акти, що декларують інформаційні права людини, встановлюють обмеження щодо отримання та використання інформації про особу.
2. Міжнародні угоди у галузі здійснення інформаційної політики.
3. Рішення органів судової влади, що стосуються інформаційних відносин.

Розглянемо детальніше деякі з вказаних нормативно-правових актів. Основними джерелами правового регулювання відносин в галузі створення та використання інформаційних систем, технологій та засобів їх забезпечення є Закони України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. та «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994 р., Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 07.11.2017 р. та ін. [2; 3; 4].

Так, Закон України «Про інформацію» закріплює конституційні засади щодо права громадян України на інформацію, закладає правові основи інформаційної діяльності. Метою і завданням Закону є регулювання відносин щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації [2].

Інформація в умовах правової держави є дуже важливою категорією, що викликає необхідність забезпечення ефективного її захисту. Особливого захисту потребує інформація державного та правового характеру. Це обумовило прийняття Закону України «Про державну таємницю», який врегульовує питання віднесення інформації до категорії державної таємниці, механізм правового захисту такої інформації, порядок доступу до такої інформації. Державна інформація є таким видом таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, зовнішніх відносин, державної безпеки і охорони

правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди інтересам України та підлягає охороні з боку держави. Також закон надає визначення поняттю ступеня секретності, як категорії, що характеризує важливість інформації, яка підлягає захисту та рівень охорони державою такої інформації.

Політику щодо захисту державної інформації здійснюють Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України. Ці суб'єкти здійснюють діяльність щодо охорони державної таємниці через уповноважені на те органи, наприклад Державний комітет України з питань державних секретів. Діяльність держави щодо інформації з обмеженим доступом потребує належного фінансування та матеріально-технічного забезпечення. Тому державні установи, органи місцевого самоврядування забезпечуються належними фінансовими активами за рахунок бюджету. Обсяг інформації, що відноситься до категорії державної таємниці є дуже великим та має свою структуру і градацію, що передбачено у статті 6 Закону України «Про державну таємницю». Наприклад, у сфері оборони держави це інформація про зміст стратегічних планів і документів, напрями розвитку виробництва військової техніки та озброєння, технологію виробництва, дислокацію та чисельність військових сил України.

Президент України 7 листопада 2017 року підписав Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», ухвалений Верховною Радою на початку жовтня. Текст документу було офіційно оприлюднено і, відповідно до його Перехідних положень, Закон набрав чинності 9 травня 2018 року [4].

Новий закон визначає основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, а також основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки. Зокрема, Закон передбачає, що до суб'єктів національної системи кібербезпеки належать Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національна поліція України, Служба безпеки України, Міністерство оборони України та Генеральний штаб Збройних Сил України, розвідувальні органи та Національний банк України, які будуть протидіяти кіберзагрозам в рамках повноважень, визначених цим Законом.

Важливо відзначити, що сфера регулювання Закону не поширюється на відносини та послуги, пов'язані із змістом інформації, що обробляється (передається, зберігається) в комунікаційних та/або в технологічних системах, а також на соціальні мережі, приватні електронні інформаційні ресурси в мережі Інтернет (включаючи блог-платформи, відеохостинги, інші веб-ресурси), якщо такі інформаційні ресурси не містять інформацію, необхідність захисту якої встановлена законом, відносини та послуги, пов'язані з функціонуванням таких мереж і ресурсів. Таким чином, принаймні формально, державні органи у сфері кібербезпеки не будуть втручатись у зміст оприлюдненої інформації, хоча виняток щодо «інформації, необхідність захисту якої встановлена законом» є досить широким і створює певні ризики.

Із тексту Закону під час його ухвалення також було виключено пропозиції змін до Закону «Про інформацію», що передбачали введення категорії «технологічної інформації» – документовані відомості про склад, кількісні та якісні показники, особливості технологічних процесів, які застосовуються для керування об'єктами виробничого та невиробничого призначення у різних галузях господарства протягом їхнього життєвого циклу, а також дані автоматизованих систем керування зазначеними об'єктами та систем управління технологічними процесами на таких об'єктах. Відповідно до проекту технологічна інформація окремих об'єктів (груп чи типів об'єктів) могла бути віднесена у порядку, передбаченому законом, до інформації з обмеженим доступом [5].

Особливу інституцію в інформаційному законодавстві в свій час започаткував Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», основною метою якого є встановлення основ регулювання правових відносин щодо захисту інформації в цих системах за умови дотримання права власності громадян України і юридичних осіб на інформацію та права доступу до неї, права власника інформації на її за-

хист, а також встановленого чинним законодавством обмеження на доступ до інформації. Дія Закону поширюється на будь-яку інформацію, що обробляється в цих системах [3].

Інформаційне законодавство є досить специфічним, адже воно невід'ємно пов'язане з науково-технічними нормами і містить у собі велику кількість термінів і понять науково-технічного характеру. Як наслідок, використовується цілий комплекс термінів і понять, що не мають чіткого визначення, наприклад «національний інформаційний простір», «державна інформаційна політика», «предмет інформаційних правовідносин», тощо.

Складність проблеми законодавчого регулювання процесів розвитку інформаційної сфери обумовлена тим, що ці процеси охоплюють різні комплекси не тільки юридичних, а ще й різні комплекси економічних та технічних проблем. Їх вирішення в найближчому майбутньому стане першочерговою задачею.

Закони покликані не тільки юридично фіксувати суспільні відносини, що вже склалися або достатньою мірою сформувалися, але й активно формувати перспективні відносини, які визначатимуть вектор розвитку суспільства в майбутньому.

Для кібернетичної та інформаційної безпеки визначальними є два питання правової регламентації електронних інформаційних ресурсів:

1. Засади створення і використання цих баз їх власником, щоб виключити можливість порушення прав та законних інтересів третіх осіб;
2. Компетенцію та обов'язки органів публічної влади щодо ведення баз даних та надання інформації з них. Це надасть можливість зацікавленим особам звернутися до цих органів за необхідною інформацією.

Підбиваючи деякі підсумки аналізу основних нормативно-правових актів із захисту інформаційної інфраструктури ми можемо говорити про те, що, високі темпи інформатизації в Світі привели Україну до того рубежу, за яким використання виключно внутрішнього досвіду і старих напрацювань не є достатнім. Розрив між розвинутими країнами і рештою світу невинно збільшується. Нові реалії ставлять і нові вимоги в правовому регулюванні захисту інформації, який повинен стати каталізатором запровадження нових технічних та організаційних засобів.

Держава, в арсеналі якої є величезний набір засобів впливу на суспільні відносини в інформаційній сфері, цілком природно повинна виступати головним суб'єктом політики інформаційної безпеки. Якщо розглядати інформаційну безпеку як певні умови, параметри і характеристики інформаційних процесів, що відбуваються в інформаційній сфері держави, то саме держава має можливість за допомогою нормативно-правового регулювання визначити єдині, загальнообов'язкові стандарти інформаційних процесів, що відповідають уявленням про безпеку тих сил, що здійснюють політичну владу в цій державі. Зазначені уявлення стають основою державної політики інформаційної безпеки і уособлюються у відповідних нормативно-правових актах. Рівень інформаційної безпеки залежить не лише від цілей відповідної державної політики, а й від її змісту.

Висновки. Таким чином, інформаційне законодавство має регулювати суперечність між потребами особи, суспільства та держави у розширенні вільного обміну інформацією та окремими обмеженнями на її поширення. До галузей законодавства, що повністю присвячені питанням регулювання інформаційних відносин належать: законодавство про засоби масової інформації; законодавство про формування інформаційних ресурсів, створення інформаційних продуктів, надання інформаційних послуг та інше; законодавство про інтелектуальну власність; законодавство про інформаційну та кібернетичну безпеку; законодавство про порядок реалізації права на пошук, отримання, передачу та використання інформації.

Список літератури

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР із змін., внес. згідно із законами України та рішеннями Конституційного Суду: за станом на 30.09.2016 р. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

2. Про інформацію [Електронний ресурс]: Закон України від 02.10.1992 № 2657-12 в редакції Закону України від 25.06.2016, підстава 1405-19. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
3. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах [Електронний ресурс]: Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР в редакції Закону України від 19.04.2014, підстава 1170-18. – Електрон. дан. (1 файл). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрану.
4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України [Електронний ресурс]: Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
5. Аналітична записка щодо Законопроекту «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.inau.org.ua/download.php?bd189a6ba731113f59c7d7fcacf193f3.
6. Кормич Б. А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України [Текст] / Одеська національна юридична академія. – О.: Юридична література, 2003. – 471 с.
7. Кормич Б. А. Інформаційне право [Текст] / Б. А. Кормич. – Х.: БУРУН і К, 2011. – 334 с.
8. Ліпкан В. А. Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні: [монографія] / В. А. Ліпкан, І. М. Сопілько, В. О. Кір'ян / за заг. ред. В. А. Ліпкана. – К.: ФОП О. С. Ліпкан, 2015. – 664 с.
9. Марущак А. І. Інформаційне право: регулювання інформаційної діяльності [Текст]: Навчальний посібник / Марущак А. І. – К.: Дакор, 2011. – 344 с.
10. Ярмиш О. Н., Серьогін В. О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні [Текст]: Навч. посібник / За заг. ред. Ю. М. Тодики. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 672 с.

Стаття надійшла 25.05.2018 р.

А. В. Форос, канд. юрид. наук, доцент, професор
Одеський державний університет внутрішніх дел
Кафедра кібербезпеки та інформаційного забезпечення
ул. Успенская, 1, Одеса, 65014, Україна

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ЗАЩИТЫ ИНФОРМАЦИИ В КИБЕРПРОСТРАНСТВЕ

Резюме

Статья посвящена изучению правовых основ защиты информации в киберпространстве на базе действующего законодательства, а также определению отраслей законодательства, направленных на регулирование информационных правоотношений, и в частности в киберпространстве. Указано, что информационное законодательство должно регулировать противоречия между потребностями граждан, общества и государства в расширении свободного обмена информацией и отдельными ограничениями в ее распространении.

Ключевые слова: информация, защита информации, кибербезопасность, киберпространство.

A. V. Foros, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Professor
Odessa State University of Internal Affairs
the Department of Cyber Security and Information Support
Uspenskaya Street, 1, Odessa, 65014, Ukraine

LEGAL FRAMEWORK FOR PROTECTION OF INFORMATION IN CYBERSPACE

Summary

The article is devoted to the study of the legal basis for the protection of information in cyberspace on the basis of existing legislation, as well as the definition of branches of legislation aimed at regulating information legal relations, and in particular in cyberspace. It is indicated that the information legislation should regulate the contradictions between the needs of citizens, society and the state in the expansion of free information exchange and certain restrictions in its dissemination.

Key words: information, information security, cyber security, cyberspace.